

3. publikáció

BEFOGADÓ EGYETEM

ITT ÉS MOST

Pécsi Tudományegyetem

Pécs, 2021

BEFOGADÓ EGYETEM – ITT ÉS MOST

BEFOGADÓ EGYETEM – ITT ÉS MOST

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Neveléstudományi Intézet
Pécs, 2021

A kiadvány a Pécsi Tudományegyetem – EFOP-3.4.3-16-2016-00005 „Korszerű egyetem a modern városban: Értékközpontúság, nyitottság és befogadó szemlélet egy 21. századi felsőoktatási modellben” projekt keretében készült.

Szerkesztő: Vitéz Kitti

Szerzők:

Balogh Máté	Forgács Fanni	Schäffer János
Bálint István Ábrahám	Füzy Tibor	Sipos Norbert
Bánkyné Perjés Beatrix	Gyetvai Fanni	Sütő Ramóna
Bécsi Zsófia	Hosszú Lara	Széll Krisztián
Braun Emese	Koller Inez Zsófia	Szabó Kristóf
Csébi Fruzsina	Kóczyán Zoltán	Szabó Vanda
Csiszár Tamás	Mészáros Virág	Orsós István
Czaun Eszter	Magdali Csaba	Ódor Dóra
Drubina Zoltán Gábor	Molnár Ferenc Tamás	Varga Aranka
Hajnalné Darabos Dóra	Molnár Gyöngyi	Varga Bettina
Horváth Gergely	Montag Brigitta	Varga József †
Fazekas Ágnes Sarolta	Puskás-Szommer Ildikó	Vitéz Kitti
Fodor Bálint	Révész Rebeka	Zobokiné Gergely Nikolett

Lektor: Forray. R. Katalin

Angol nyelvi lektor: Katy Warner

Nyomdai előkészítés: Kiss Tibor Noé

Kiadó: Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar,
Neveléstudományi Intézet, Inkluzív Kiválóság Kutatócsoport, Pécs, 2021

Felelős kiadó: Varga Aranka

Nyomtatta és kötötte: Bolko-Print. Kft. (7631, Pécs, Füzes dűlő 23.)

Ügyvezető: Szabó Péter

ISBN: 978-963-429-813-7

TARTALOMJEGYZÉK

In Memoriam	7
Előszó	8
Bevezető	9

1. FEJEZET. ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS

VARGA ARANKA, HORVÁTH GERGELY: Befogadó Egyetem – Komplex intézményfejlesztési program a Pécsi Tudományegyetemen	13
VARGA ARANKA, VITÉZ KITTI, FODOR BÁLINT: A felsőoktatás befogadóvá válásának szemléleti kerete és gyakorlati megvalósítása a Pécsi Tudományegyetemen (másodközlés)	25
VARGA ARANKA, VITÉZ KITTI, ORSÓS ISTVÁN, FODOR BÁLINT, HORVÁTH GERGELY: Diverzitás és inklúzió a felsőoktatásban (másodközlés)	37
VARGA ARANKA, VITÉZ KITTI, SZÉLL KRISZTIÁN: Diverzitás és inklúzió jellemzői a Pécsi Tudományegyetemen – egy helyzetfelmérő kutatás tükrében (másodközlés)	53
HORVÁTH GERGELY: Ösztöndíjak és az inkluzív kiválóság kapcsolata – A Pécsi Tudományegyetem ösztöndíj programjainak dokumentumelemzése	73
VITÉZ KITTI: Nemzetközi hallgatók mobilitása a Pécsi Tudományegyetemen	85

2. FEJEZET. INKLUZÍV GYAKORLATOK A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEMEN

VARGA JÓZSEF (+): Egészségpszichológiai Konzultációs Szolgálat, Student Counselling	95
BRAUN EMESE, CZAUN ESZTER, SIPOS NORBERT: PécsiKözgáz TehetségPont – „A holnap kompetenciáit fejlesztjük”	99
BÁNKYNE PERJÉS BEATRIX: Táncsal a befogadásért – A PTE Táncoló Egyetem projekt bemutatása	111
Kollaboratív cselekvés a kutatásban: Bemutatkozik a Társadalmi Befogadás Szakkollégium	123
FÜZY TIBOR, ÓDOR DÓRA, HOSSZÚ LARA, GYETVAI FANNI: Jogklinika / Legal Aid Clinic	137
ELMER DIÁNA, KERTÉSZ ÁGNES, MAGDALI CSABA, MOLNÁR GYÖNGYI, MONTAG BRIGITTA, ZOBOKINÉ GERGELY NIKOLETT: Szolgáltatások a fogyatékkal élő hallgatók inklúziójáért a PTE-n	143

3. FEJEZET. KITEKINTÉS

BÉCSI ZSÓFIA: Az inklúzió társadalmi érdek	159
SCHÄFFER JÁNOS: Művészetelméleti esszé a Befogadó Egyetem performatív eseményeihez	165
FAZEKAS ÁGNES SAROLTA: Egyetemes tervezés a felsőoktatásban – Jó gyakorlatok a tanulás maximalizálása érdekében	173
MÉSZÁROS VIRÁG: A hallgatói lemorzsolódás háttértényezői az Inkluzív Kiválóság tükrében	185

4.FEJEZET. ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓK (ENGLISH ABSTRACTS)	201
--	------------

HORVÁTH GERGELY

ÖSZTÖNDÍJAK ÉS AZ INKLUZÍV KIVÁLÓSÁG KAPCSOLATA – A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÖSZTÖNDÍJ PROGRAMJAINAK DOKUMENTUMELEMZÉSE

ABSZTRAKT

A tanulmány betekintést nyújt a Pécsi Tudományegyetemen (PTE), a 2020/2021-es tanévben elérhető, központi ösztöndíjainak vizsgálatába. A nemzetközi szakirodalom rávilágít arra, hogy az ösztöndíjas hallgatók körében csökken a lemorzsolódási arány (Engle & Tinto, 2008; Scrivener et al. 2015). A PTE-t vizsgáló makrostatisztikai kutatás szintén megállapította, hogy az egyetem ösztöndíjban részesülő hallgatóira kevésbé jellemző a lemorzsolódás (Varga, Vitéz & Széll, 2021). A Befogadó Egyetem 2015-ös kötetében (Arató & Varga, 2015) bemutatott ösztöndíjak (Márhoffer, 2015) aktualizálása mellett az elemzés célja, hogy a központi ösztöndíjprogramokat strukturált rendszerben helyezze el. Az inklúzió folyamatelvű modelljének, bemeneti fázisát vizsgálva (Varga, 2015a), a tanulmány rávilágít az egyes ösztöndíjtípusok esélyegyenlőségi és méltányossági dimenzióira. Az elemzés az egyetem pályázati honlapjain elérhető dokumentumokra koncentrál. Az ösztöndíjak csoportosítása három aspektus szerint történik: az ösztöndíjakat (1) típus; (2) összeg; és (3) a pályázati feltételek szerint tekintjük át. Az elemzés rávilágít arra, hogy az egyes ösztöndíjak markánsan eltérnek egymástól. A tanulmány alapot biztosít egy későbbi kutatás elvégzéséhez, amely képes lehet az ösztöndíjazás és az egyes ösztöndíjak, lemorzsolódással szembeni hatékonyságát vizsgálni. Az elemzés megmutatta, hogy a legnagyobb előnyt az állami ösztöndíjas finanszírozási formában, BA, MA és osztatlan képzésen tanuló, nappali tanrendű hallgatók élvezik. Így további beavatkozások lehetnek szükségesek ahhoz, hogy az ettől eltérő képzési formákban tanuló hallgatók is azonos vagy hasonló lehetőségekkel rendelkezzenek.

KULCSSZAVAK: ösztöndíjpályázatok, hozzáférhetőség, esélyegyenlőség, méltányosság

BEVEZETÉS

A tanulmány célja, hogy betekintést engedjen a Pécsi Tudományegyetemen (PTE) elérhető ösztöndíjak rendszerébe. A dokumentumelemzésre épülő vizsgálat arra keresi a választ, hogy a PTE-n elérhető ösztöndíjak mennyiben járulnak hozzá a befogadáshoz, illetve, hogy az ösztöndíjakra való jogosultságnak milyen potenciális hatásai lehetnek a hallgatók akadémiai előre haladására. A különböző jogcímen elérhető ösztöndíjak kiírását jogszabályok határozzák meg, azok folyósítása célozza a hallgatók esélyegyenlőségét, illetve tanulmá-

nyi kötelezettségeken túlmutató teljesítményének díjazását. A tanulmány a 2020/2021-es tanév időtartamában elérhető, az összes egyetemi karon kiírt ösztöndíjak áttekintésére koncentrál, a vizsgálat nem terjed ki a kar- és képzésspecifikus ösztöndíjakra. A tanulmány célja, hogy alapot biztosítson későbbi vizsgálatok elvégzésére, amelyek figyelembe veszik az egyes ösztöndíj típusok eltérő jellegét. Egy, a jelen dokumentumelemzésre épülő, későbbi vizsgálat megmutathatja az egyes ösztöndíjak hatásfokát a lemorzsolódási adatok összevetésével. A dokumentum elemzés szempontjai közé tartozik továbbá a hozzáférhetőség elemzése is, amely megmutatja, hogy melyek azok a képzéstípusok, amelyekben a hallgatók kevesebb ösztöndíjra pályázhatnak, így a lemorzsolódásuk rizikója növekedhet.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A felsőoktatásban működő ösztöndíj programokat, a velük járó anyagi segítséget a felsőfokú oktatásban a méltányosság elősegítésének jegyében írják ki. Az ösztöndíjpályázatokhoz való hozzáférés kérdése így a befogadás szempontjából kulcsfontosságú. A PTE-n elérhető ösztöndíjak jellegüket tekintve elősegíthetik a méltányosság megvalósulását, illetve az inkluzív kiválóság fejlődését is célozzák.

A nemzetközi és hazai szakirodalom rávilágít arra, hogy az ösztöndíjas hallgatók körében csökken a lemorzsolódási arány (Engle & Tinto, 2008; Scrivener et al. 2015; Varga, Vitéz & Széll, 2021). A felsőoktatás expanziójával, az egyetemek hallgatóságának arányában eltolódást figyelhetünk meg hazánkban és a nemzetközi szinten egyaránt (Varga et al., 2020). A tradicionális egyetemi diákság mellett megjelenő „nem szokványos hallgatóság” (Híves & Kozma, 2014: 247) sorába számíthatnak a nemzetközi irodalom alapján az első generációs értelmiségi és/vagy alacsony bevételeű családból származó hallgatók is. A két említett csoport között átfedés figyelhető meg, jellemző, hogy a csoportokba tartozó hallgatókra mindkét kategória alkalmazható (Scrivener et al., 2015; Berlinger & Megyeri, 2015).

A fenti csoport(ok) tagjai az ösztöndíjazásban különösen érdekeltek, hiszen a családi háttérükből származó hátrányaik miatt kevesebb lehetőséggel rendelkeznek magasabb szocioökonómiai háttérű kortársaikkal szemben (Engle & Tinto, 2008). Emellett a csoportokba tartozó hallgatókra magasabb számban jellemző az interszekcionalitás is, így nagyobb eséllyel találunk közöttük kisebbségi, idősebb hallgatókat, nőket, fogyatékkal élőket, külföldieket, családosokat, illetve szüleiktől külön háztartásban élőket (Engle & Tinto, 2008: 8). Mmellett, hogy korlátokba ütközhetnek, például az utazás kifizetésével (Scrivener et al., 2015), vagy a közösségi életbe való bekapcsolódással kapcsolatban (Engle & Tinto, 2008; Varga et al., 2020), az előbb felsorolt attribútumok még inkább hozzájárulnak a hallgatók hátrányainak növeléséhez.

A családjukban elsőként továbbtanuló és az alacsony bevételeű családból származó hallgatókra jellemző, hogy inkább levelező képzésre, illetve felsőoktatási szakképzésre jelentkeznek (Berlinger & Megyeri, 2015). A két képzéstípus választása az ösztöndíjazás rendszerében még inkább elmélyítheti a hallgatók hátrányát, hiszen, ahogy az elemzés során látni fogjuk, ők korlátozottabb pályázási lehetőségekkel rendelkeznek. A kategorizáció során, így figyelembe kell venni a pályázók körét, hiszen a zártság a hátrányok további elmélyüléséhez vezethet.

A nemzetközi irodalom szintén beszámol arról, hogy a csoportokból érkező hallgatók a levelező képzésben (part-time programme) felülreprezentáltak (Engle & Tinto, 2008). Éppen ezért az inkluzív fejlesztési javaslatok között szerepel a hallgatói szolgáltatások, kiegészítő kurzusok mellett az a törekvés is, hogy a középiskolás, azonosítottan hátrányos helyzetű tanulókat felvételükkor a nappali képzési forma választására ösztönözzék (Engle & Tinto, 2008; Mead, 2018; Scrivener et al., 2015).

Az első generációs és/vagy alacsony ökonomiai státuszú hallgatókra jellemző, hogy tanulmányaik mellett munkát vállalnak. Az anyagi támogatás nyújtása éppen ezért a szakirodalomban kiemelt szerepet kap, hiszen ezáltal motiválhatóak a hallgatók arra, hogy energiáikat nagyobb mértékben fordítsák a tanulmányaik felé (Bettinger & Evans, 2019; Engle & Tinto, 2008; Scrivener et al., 2015). Az ösztöndíjak, így biztosíthatják a hallgatók számára azt, hogy az egyetemi tanulmányaik mellett fenn tudják tartani magukat, ne váljon szükségessé a munkavállalás (Scrivener et al., 2015: 44). Ezzel összefüggésben a beavatkozás hatásaként arra számíthatunk, hogy a juttatásokban részesülő hallgatók alacsonyabb számban morzsolódnak le a tanulmányaik során.

A PTE-n, a Befogadó Egyetem kutatócsoportja által folytatott makrostatisztikai vizsgálat, az egyetem hallgatóit, tíz éves időszakban vizsgálta a diverzitás és az inklúzió szempontjait figyelembe véve. Varga, Vitéz és Széll (2021), tanulmányukban összegzik, hogy az ösztöndíjak elnyerése és a lemorzsolódás csökkenése kapcsolatban állnak egymással. Az idősoros áttekintés rávilágít arra, hogy az egyetem fenntarthatóságához nélkülözhetetlen, hogy a hallgatók tanulmányi előre mentelét a felsőoktatási intézmények anyagi juttatások révén is segítsék.

Az inkluzív beavatkozás érdekében szükségessé válik, hogy a felsőoktatási intézmények, felsőoktatáskutatók azonosítsák azokat a hallgatókat, akik családjukban elsőként felsőoktatásban részesülnek és/vagy alacsony gazdasági státusszal rendelkeznek (Mead, 2018). Egy, a PTE-n végzett korábbi kutatás eredményei közé tartozik, hogy az adatfelvétel során bebizonyosodott, hogy az egyetemen vannak olyan hallgatók, akik családi háttérükből kifolyólag a fenti csoportok tagjaival egyező jellemzőket mutattak, akkor is, ha a rendszer vagy saját bevallásuk szerint nem sorolandók a hátrányos helyzetű hallgatók közé (Varga et al., 2020).

Ahhoz, hogy az inklúzió folyamatelvű modelljében lefektetett szempontoknak az ösztöndíjak megfeleljenek, szükséges vizsgálni az ösztöndíjakat a bemenet, a folyamat és a kimenet szempontjai szerint (Varga, 2015a). A Befogadó Egyetem 2015-ös kötetében (Arató & Varga, szerk. 2015) megtalálhatók a PTE-n 2015-ben elérhető ösztöndíjak (központi és kari lebontásban), azok szabályzatai és az egyetem szakkollégiumai. A felderítés célja, hogy Márhoffer (2015) munkája nyomán aktualizáljuk és áttekintsük a 2020/2021-es tanévben kiírt központi ösztöndíjprogramokat, oly módon, hogy azokat strukturált rendszerben helyezzük el. A jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy az egyes ösztöndíjak mennyiben felelnek meg az esélyegyenlőségi és méltányossági kritériumoknak az inklúzió folyamat elvű modelljében, azaz, hogy mely hallgatók, hallgatói csoportok alkotják az pályázatok célcsoportját, ezzel szemben melyek azok, akik nem jogosultak az anyagi támogatás elnyerésére.

AZ ELEMZÉS CÉLKITÚZÉSEI

A Pécsi Tudományegyetemen elérhető központi ösztöndíjak elemzése során, az egyetem pályázati honlapjain¹ elérhető dokumentumok kerülnek elemzésre. Az elemzés célja, hogy bemutasson egy csoportosítási alternatívát, amely segítheti az egyes ösztöndíjak határfokának és hozzáférhetőségének vizsgálatát. Az elemzés során fontos szempont, hogy figyelembe vegyük, hogy az egyes ösztöndíjak milyen feltételrendszerrel rendelkeznek, így a tanulmány három aspektust vizsgál a pályázatok esetében: (1) az ösztöndíjak típusai; (2) az ösztöndíjak összegei; (3) az ösztöndíjak pályázati feltételei. A szempontok rávilágítanak arra, hogy az egyes ösztöndíjak markánsan eltérnek, így a jövőben folyó, a hallgatói előre menetelt vizsgáló kutatás lebonyolításához nélkülözhetetlenné válhat egy olyan adatcsoport létrehozása, amely tartalmazza az egyes hallgatókhoz rendelt ösztöndíjakat a változók figyelembevételével.

A KÖZPONTI ÖSZTÖNDÍJAK ELEMZÉSÉNEK SZEMPONTJAI

A következő fejezetben áttekintjük a PTE-n elérhető ösztöndíjak kategorizációját, illetve magyarázatot fűzünk az egyes alcsoportok elkészítéséhez.

Az ösztöndíjak *típus* alapú besorolása megmutatja, hogy a hallgató milyen jogcímen kapja az adott ösztöndíjat. A *típus* szerinti kategorizáció által vizsgálhatóvá válik, hogy a hallgató, mely hátránya, tevékenysége miatt jut anyagi támogatáshoz. A PTE központi ösztöndíjainak típus szerinti kódolása a következő:

- Szociális ösztöndíjak
- Teljesítmény alapú ösztöndíjak
- Tudományos ösztöndíjak
- Mentorprogramok ösztöndíjpályázatai
- Gyakorlati ösztöndíjak

Az elemzésben figyelembe vesszük a különböző jogcímen folyósított *ösztöndíjak összegét* is. Alapvetően két különböző csoportot láthatunk az ösztöndíjak pályázati adataiban: olyan ösztöndíjakat, amelyeket a releváns szempontok szerint rangsorolnak, így összegük változó (1), illetve bizonyos ösztöndíjak esetében az összes nyertes pályázó azonos, fix összeget nyer meg (2). Az összesítő táblázatok az ösztöndíjak összegét havi lebontásban tartalmazzák.

Az ösztöndíjak vizsgálatánál szükséges figyelembe venni, hogy melyek azok a pályázati feltételek, amelyek a támogatás elnyerésének alapját adják. A pályázati feltételek esetében három alszempontot jelenítünk meg az összesítő táblázatokban: *a jogosultak körét* (1), *a korábbi teljesítményt/fennálló körülményt* (2); illetve *az ösztöndíjért végzett tevékenységet* (3) elemezzük.

A jogosultak körét egy részről *a finanszírozási forma* szerint határozzuk meg, hiszen a pályázati anyagok eltérnek annak tükrében, hogy kizárólag állami (rész)ösztöndíjas hallgatóknak szólnak vagy az önköltséges formában tanulók pályázatait is befogadják. Az összesítő

¹ <http://pteehok.hu/palyazatok>
<https://tehetseg.pte.hu/palyazatok>

táblázatok adatai a *képzéstípusra* vonatkozó adatokat is figyelembe veszik, amelyek alatt a képzési szint (BA: alapképzés, MA: mesterképzés, OSZT: osztatlan képzés, FSZK: felsőoktatási szakképzés, PHD/DLA: doktori képzés), illetve a nappali/levelező képzéstípusok jelennek meg.

A *pályázati feltételek* tartalmazzák egyrészt az ösztöndíj elnyeréséhez *szükséges teljesítményeket*, másrészt pedig azokat a *körülményeket*, amelyek szükségesek az ösztöndíj elnyeréséhez. A különböző ösztöndíjak esetében a kapcsolódó típust jelenítjük meg a táblázatban.

Végül az elemzés kitér azokra az *ösztöndíjért végzett tevékenységekre* (ahol releváns), amelyeket a hallgatók az ösztöndíj elnyerésének fejében végeznek. Az elemzési szempont rávilágít arra, hogy megkülönböztethetünk olyan ösztöndíjakat, amelyekért a hallgatók kötelesek megdolgozni – azonban valószínűsíthető, hogy mindezek a tevékenységek a szakmai előre menetelüket segítik.

A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEMEN ELÉRHETŐ KÖZPONTI ÖSZTÖNDÍJAK ELEMZÉSE

A következőkben áttekintjük a PTE-n, a 2020/2021-es tanévben elérhető központi ösztöndíjakat, követve a típus szerinti besorolást. Az 1. táblázat a szociális alapon megítélt ösztöndíjak összegzését tartalmazza.

1. táblázat: Szociális alapú központi ösztöndíjak

Ösztöndíj neve	Összeg	Pályázati feltételek		
		Jogosultak köre		Fennálló körülmény
		Finanszírozási forma	Képzéstípus	
Rendszeres szociális ösztöndíj és Alaptámogatás	Változó	Állami ösztöndíjas	Minden képzéstípus	Szociális háttér igazolása
Rendkívüli szociális ösztöndíj	Változó, MAX. 167.000 (egyszeri)	Állami ösztöndíjas	Minden képzéstípus	Szociális háttér igazolása
Bursa Hungarica	Változó	Minden finanszírozási forma	FSZK, BA, MA, OSZT, Nappali	Szociális háttér igazolása
Elsősők Kiegészítő Alaptámogatása	Változó	Minden finanszírozási forma	FSZK, BA, MA, OSZT	Szociális háttér igazolása
Esélyegyenlőségi Pályázat	Nincs	Minden finanszírozási forma	Minden képzéstípus	Szociális háttér igazolása. Előzetesen elnyert kollégiumi férőhely.
PTE EHÖK Albérlet Támogatás	Nincs adat	Minden finanszírozási forma	Nappali képzés	A kollégiumi pályázatát férőhelyhiány miatt elutasították, nem rendelkezik pécsi lakcímmel; érvényes pécsi albérleti szerződése van
Erasmus+ kiegészítő pályázat	Változó	Minden finanszírozási forma	Minden képzéstípus	Szociális háttér igazolása
Méltányossági Évközi Kollégiumi Jelentkezés	Nincs	Minden finanszírozási forma	Minden képzéstípus	Szociális háttér igazolása
EHÖK Távközlési Eszköztámogatási Ösztöndíj	25.000-75.000	Minden finanszírozási forma	Nappali	Szociális háttér igazolása, legalább egy felvett kurzus

A pályázati feltételek között szinte kizárólag a szociális körülményeket láthatunk a feltételek között. A táblázat nem tartalmaz „az ösztöndíjért végzendő tevékenységek” oszlopot, azok a családi, szociális háttérből származó hátrányokat kompenzálják. A táblázat rávilágít arra, hogy a PTE-n elérhetőek olyan pályázatok, amelyek a társadalmi különbségek csökkentését és a gyakorlatban is érvényesülő egyenlő hozzáférhetőséget célozzák.

A táblázatban látható ösztöndíjpályázatok hozzájárulnak a méltányos bánásmód megvalósulásához. A felsorolt központi ösztöndíjak között találunk olyan pénzügyi szolgáltatásokat, amelyek a fennálló, családi háttérből, illetve az oktatási helytől való távolságból eredő hátrányokat hivatottak kompenzálni (Rendszer Szociális Ösztöndíj, Bursa Hungarica). A beiskolázással kapcsolatban a PTE új polgárai számára elérhető alptámogatás segítheti az egyetemi életbe való sikeres bekapcsolódást. Az ösztöndíjak között elérhető olyan, az egész félévben aktív pályázati kiírás, amely az akkut jellegű, a szociális háttérben felmerülő változások kompenzációját célozza (Rendkívüli Szociális Ösztöndíj). A hátrányok áthidalását a pályázati rendszer a mobilitás esetében is igyekszik segíteni: azon hallgatók számára, akik szociális hátránnyal bírnak és/vagy fogyatékkal élők az Erasmus+ pályázat esetében pályázhatnak kiegészítő ösztöndíjra.

A szociális alapú ösztöndíjak egy csoportja a hallgatók lakhatását segíti. A kollégiumi pályázat benyújtása során a bírálók figyelembe veszik a szocioökonómiai helyzetet, de emellett a hallgatók részére az egyetem további pályázási lehetőséget is biztosít. Ezek közé tartozik az Esélyegyenlőségi pályázat, amely a hátrányos helyzetű hallgatók kollégiumi díjának finanszírozását biztosítja képzéstípustól függetlenül. Azok, akik férőhely hiányában nem kaptak kollégiumi férőhelyet, támogatást igényelhetnek albérletük fenntartására.

A COVID-19 járvánnyal kapcsolatban két speciális pályázat került kiírásra a 2020/2021-es tanévben, amelyek segítséget kívántak nyújtani a képzési helyen való lakhatás megtartásában (Méltányossági Kollégium Pályázat), illetve a digitális eszköz beszerzésében (EHÖK Távoktatási Eszköztámogatási Ösztöndíj).

A 1. táblázat pályázatait széleskörűek, két kivétellel minden finanszírozási formán, illetve minden esetben minden képzéstípuson elérhető ösztöndíjakat találunk. Ez hozzásegíti a családi, szociális vagy egészségügyi hátrányokkal rendelkező PTE hallgatók az oktatáshoz való hozzáféréshez. A pályázati kör elérésének érdekében az Egyetemi Hallgatói Önkormányzat és a kari Hallgatói Önkormányzatok a pályázatokat közzé teszik. A pályázati rendszer „veszélye” a dokumentumok beszerzésének problematikájában rejlik (ti. a dokumentáció a hitelesség jegyében számos, félévenként friss adatot kér a hallgatóktól), ezért egy későbbi elemzésnek a célja lehet, a hallgatók véleményének felmérése a pályázatokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban.

A teljesítmény alapú ösztöndíjakra a PTE pályázati rendszerében jellemző, hogy a hallgatók megelőző tevékenységeit, tanulmányi eredményeit veszik figyelembe a támogatás megítélésénél (2. táblázat).

2. táblázat: Teljesítmény alapú központi ösztöndíjak

Ösztöndíj neve	Összeg	Pályázati feltételek			
		Jogosultak köre		Elvárt megelőző teljesítmény	Ösztöndíjért végzett tevékenység
		Finanszírozási forma	Képzéstípus		
Rektori ösztöndíj	10.000	Minden finanszírozási forma	BA, OSZT, Nappali	Felvételi pontszám	Nincs
Tanulmányi ösztöndíj	Változó	Állami ösztöndíjas	Nappali	Tanulmányi átlag	Nincs
Intézményi, szakmai tudományos ösztöndíj	Változó	Minden finanszírozási forma	Minden képzéstípus	Szakmai, tudományos tevékenység	Nincs
Nemzeti Felsőoktatási Ösztöndíj	40.000	Minden finanszírozási forma	BA, OSZT, MA, Nappali	Tanulmányi átlag, szakmai, tudományos tevékenység	Nincs
Átütő Művészeti, Sport és Tudományos Tehetségek Tehetségköveti Ösztöndíja	40.000	Minden finanszírozási forma	Minden nappali képzés	Szakmai, művészeti, sport, tudományos tevékenység	Követi tevékenység
PTE Soron Kívüli Sport és Paraszport Ösztöndíj	45.000 (egyszeri)	Minden finanszírozási forma	Minden képzéstípus	Sport tevékenység igazolása	Nincs
PTE Sport és Paraszport Ösztöndíj	Változó (egyszeri)	Minden finanszírozási forma	Minden képzéstípus	Sport tevékenység igazolása	Nincs

Az egyes pályázatok a jogosultak körében különböznek: elérhető olyan ösztöndíj, amely alanyi jogon csak az állami ösztöndíjas hallgatók felé nyitott. Látható az is, hogy számos ösztöndíj a felsőoktatási szakképzésekben tanulók számára zárt, így ezen hallgatók a lemorzsolódás és az ösztöndíjhiány korrelációjában negatívan érintettek. A pályázatok a nappali képzési formájú hallgatók számára inkább nyitottak, így a levelező munkarendben tanulók esetében is inkább számíthatunk magasabb a lemorzsolódásra.

A PTE központi oldalán három tudományos munkát támogató ösztöndíj típus jelent meg a 2020/2021-es évben (3. táblázat). A pályázatok elbírálásánál figyelembe veszik a hallgató korábbi szakmai és tudományos eredményeit, illetve mindegyik pályázathoz fel-tétel egy munkaterv elkészítése. Az ösztöndíjakat értelemszerűen azoknak a hallgatóknak írják ki, akik tanulmányaikon felül kutatásokat végeznek. Az anyagi támogatás hozzásegítheti a pályázat nyerteseit ahhoz, hogy a tanulmányi kötelezettségeiket és a tudományos munkájukat jövedelmező módon finanszírozzák.

3. táblázat: Tudományos ösztöndíjak

Ösztöndíj neve	Összeg	Pályázati feltétel(ek)			
		Jogosultak köre		Elvárt megelőző teljesítmény	Ösztöndíjért végzett tevékenység
		Finanszírozási forma	Képzéstípus		
Új Nemzeti Kiválóság Program	50.000-300.000	Minden finanszírozási forma	BA, MA, OSZT, PhD/DLA, Kutatói-oktatói	Szakmai, tudományos tevékenység, munkaterv	Kutatás elvégzése
Kriszbacher Ildikó Ösztöndíj Program	40.000	Minden finanszírozási forma	BA, MA, OSZT, Nappali	Szakmai, tudományos tevékenység, munkaterv	Kutatás elvégzése
László János Doktorandusz Ösztöndíj	40.000	Minden finanszírozási forma	PhD/DLA	Szakmai, tudományos tevékenység, munkaterv	Kutatás elvégzése

A tudományos munka esetében felértékelődik a szakkollégiumok szerepe, hiszen ezen hallgatói közösségek megerősíthetik a hallgatókat a kutatások elvégzésében, illetve a sikeres pályázásban is (Varga et al., 2020). A PTE szakkollégiumainak listáját, Márhoffer (2015) munkájában összegzi. Az egyes szakkollégiumok eltérő programmal rendelkeznek, azonban fontos kiemelni, hogy céljuk az egyéni és csoportos támogatás nyújtása és a hallgatók inkluzív kiválóságának növelése (Rákó & Bocsi, 2020). A szakkollégiumok, akár a hátrányos helyzettel szembeni támogató tevékenységére jó példa a PTE-n a Wlisslocki Henrik Szakkollégium (WHSz), amely szakmai programjában tartalmazza a cigány/roma, zömében hátrányos helyzetű hallgatók segítségét (Orsós, 2015; Vezdén, 2015, Varga, 2015b), hozzájárulva a pozitív pszichológiai tőke kialakulásához (Varga, Trendl & Vitéz 2020). Így a szakkollégiumok megerősítése, az ösztöndíjakról való értesítése az inkluzív kiválóság fejlesztésének fontos feladata.

A tudományos munkát végző hallgatók körében alacsonyabb lemorzsolódásra számíthatunk, mivel feltételezhetjük, hogy az egyetemen tanult (egyik) tudományterületükben elkötelezettek és abban alkotnak.

A kampuszon töltött idő növelése, illetve a kampuszhoz kapcsolódó munkák képesek lehetnek növelni a diákok bevonódását, csökkenteni lemorzsolódásukat (Tinto & Engle, 2008). A tudományos munka végzése egy példája a kampuszhoz köthető tevékenységeknek. Az egyetemi pályázatok között mentorprogramok ösztöndíjpályázatait is megtaláljuk, amelyek szintén megerősítő hatást gyakorolhatnak a hallgatókra a lemorzsolódással szemben (4. táblázat).

4. táblázat: Mentorprogramok ösztöndíjpályázatai

Ösztöndíj neve	Összeg	Pályázati feltétel(ek)			
		Jogosultak köre		Elvárt megelőző teljesítmény	Ösztöndíjért végzett tevékenység
		Finanszírozási forma	Képzéstípus		
Tanítsunk Magyarorszáért! Mentorprogram	40.000	Minden finanszírozási forma	Minden képzéstípus	Elméleti kurzus elvégzése	Mentorálás
SZINAPSZIS mentorprogram	15.000	Minden finanszírozási forma	BA, MA, OSZT, Nappali	Szakkollégiumi tagság	Mentorálás
PTE EHÖK-KNI Nemzetközi Mentorpályázat	Nincs adat	Minden finanszírozási forma	Minden épzéstípus, felsőbb éves, Nappali	Angol nyelvismeret (min. B2)	Mentorálás

Az 4. táblázatban látható három pályázat az oktatás három különböző szintjén működik: a „Tanítsunk Magyarorszáért!” program az általános iskolákat, a SZINAPSZIS mentorprogram a középiskolákat, míg a Nemzetközi Mentorprogram a PTE külföldi hallgatóit állítja fókuszba. Mindhárom tevékenység esetében megfigyelhető, hogy széles potenciális pályázói körrel rendelkeznek, azonban feltételeik között megelőző ismereteket várnak el a hallgatóktól. A bekapcsolódók esetében várhatóan növekedhet a kampuszon/kampuszhoz kapcsolódó tevékenységgel töltött idő, így a nemzetközi irodalom tükrében csökkenhet a lemorzsolódás.

A mentorprogramok ösztöndíjazásában való részvétel olyan tevékenység lehet a hallgatók számára, amely mindkét félnek (mentornak és mentorálynak) egyaránt jövedelmező.

Emellett a hallgatók maguk is részesévé válhatnak az egyetem inkluzív jógyakorlatainak, a társadalmi szempontból fontos munkákon keresztül.

A szakemberek képzésének támogatására három központi ösztöndíj érhető el a PTE honlapjain (5. táblázat). Ezen ösztöndíjak segítik a pályakezdő, illetve kötelező szakmai gyakorlaton részt vevő hallgatók gyakorlatlalteljesítését.

A feltüntetett ösztöndíjak közül az első állami, míg a másik kettő PTE hatáskörébe tartozó ösztöndíj. A PTE-hez tartozó két ösztöndíj, alapvetően az állami ösztöndíjas hallgatók körében kerül kiírásra, azok a hallgatók, akik önköltséges munkarendben tanulnak nem részesülhetnek a támogatásban, illetve ugyanez igaz a levelező képzésben tanuló hallgatókra is. A Szakmai Gyakorlati Ösztöndíj esetében kiemelendő, hogy figyelembe veszik a hallgató szociális helyzetét az ösztöndíj elbírálásánál, amely hozzájárul a méltányosság megvalósulásához.

5. táblázat: Gyakorlati ösztöndíjpályázatok

Ösztöndíj neve	Összeg	Pályázati feltétel(ek)			
		Jogosultak köre		Elvart megelőző teljesítmény	Ösztöndíjért végzett tevékenység
		Finanszírozási forma	Képzéstípus		
Magyar Ösztöndíj Közigazgatási	250.000	Nem releváns	BA, MA	Meglévő diploma	Szakmai gyakorlati munka vállalása
Összefüggő egyéni iskolai gyakorlat állami támogatása	104.650	Állami ösztöndíjas	Nappali, osztatlan tanárképzés	Abszolutórium szerzése	Szakmai gyakorlati munka vállalása
Szakmai Gyakorlati Ösztöndíj	Nincs adat.	Állami ösztöndíjas	BA, MA, OSZT, Nappali	A szakmai gyakorlat helye eltér a képzési helytől és/vagy szociális helyzet igazolása	Szakmai gyakorlati munka vállalása

A 6. táblázat a PTE-n elérhető hallgatói mobilitást támogató ösztöndíjakat mutatja be. A külföldi tanulás segítheti a hallgatókat abban, hogy szakmailag fejlődjenek, nézőpontjukat szélesítsék az ösztöndíjazás révén.

A mobilitás ösztöndíjak mindegyike figyelembe veszi a fogadó országot és az intézményt az ösztöndíj összegének megállapításánál, így segítve a hallgatók külföldi megélhetését. A táblázat azt is megmutatja, hogy a külföldi utazást támogató ösztöndíjak széles körűen nyitottak a hallgatók számára: finanszírozási formától és képzéstípustól függetlenül vállalható a külföldi tanulmányút. A pályázatok elbírálásánál azonban a bírálók figyelembe veszik a megelőző tanulmányi és szakmai tevékenységet, illetve a tudományos munkát megkövetelő ösztöndíjak esetében szakmai munkaterv is szükséges (6. táblázat).

6. táblázat: Összesítés (6): Mobilitás ösztöndíjak

Ösztöndíj neve	Összeg	Pályázati feltétel(ek)			
		Jogosultak köre		Elvárt megelőző teljesítmény	Ösztöndíjért végzett tevékenység
		Finanszírozási forma	Képzéstípus		
Campus Mundi	Változó	Minden finanszírozási forma	Minden képzéstípus	Szakmai tevékenység	Mobilitás vállalása
Erasmus+	Változó	Minden finanszírozási forma	Minden épzéstípus, PTE alkalmazottak	Önéletrajz, munkaterv	Mobilitás vállalása
Makovecz Hallgatói Ösztöndíj	Változó	Minden finanszírozási forma	BA, MA, OSZT	Tanulmányi átlag	Mobilitás vállalása
Fulbright Program	Változó	Minden finanszírozási forma	PhD/DLA	Szakmai munkaterv	Mobilitás vállalása, tudományos munka

LIMITÁCIÓK ÉS KONKLÚZIÓ – JAVASLATOK AZ ÖSZTÖNDÍJRENDSZER HATÉKONYSÁGÁNAK VIZSGÁLATÁRA

A tanulmány korlátjai közé tartozik, hogy az elemzés kizárólag a Pécsi Tudományegyetem központi ösztöndíjainak vizsgálatát tűzte ki céljául, így a kar- és képzésspecifikus ösztöndíjak rendszerébe nem ad betekintést. Egy későbbi kutatás elvégzéséhez nélkülözhetetlen, hogy a hallgatók speciális ösztöndíjait is figyelembe vegyük. Emellett az elemzés hátrányai közé sorolandó, hogy az ösztöndíjak kiírása a tanévek során (részben) változhat, így szükségessé válhat az adatok idősoros aktualizálása.

A dokumentumok elemzése rávilágított arra, hogy amennyiben az ösztöndíjazás lemorzsolódással szembeni hatékonyságát vizsgálni szeretnénk, figyelembe kell vennünk a különböző pályázatok egyedi aspektusait. Az elemzés megmutatja, hogy a legnagyobb előnyt az állami ösztöndíjas finanszírozási formában, BA, MA és osztatlan képzésen tanuló, nappali tanrendű hallgatók élvezik. Ezzel szemben azok a hallgatók, akik ezektől eltérő paraméterekkel rendelkeznek, számos esetben kizárásra kerülnek a támogatások igényléséből. Mindez azt eredményezheti, hogy a felsőoktatási szakképzéseken és/vagy levelező képzésen, illetve az önköltséges formában tanuló hallgatók képzése magasabb számban szűnhet meg a képzés befejezése nélkül. A hazai és a nemzetközi irodalom áttekintése alapján elmondható, hogy az ösztöndíjak felvételében, még a méltányos törekvésekkel szemben is, a fenti képzésekben felülreprezentált, szociális hátrányokkal küzdő hallgatók negatívan érintettek. A későbbi vizsgálatok és mélyfúrások során szükségessé válhat a szocio-ökonomiai háttér, az előnyben részesítés vizsgálata az ösztöndíjak hozzáférhetőségének szempontjából. Egy folytatódó kutatás rávilágíthat azokra a beavatkozási szükségletekre, amelyek növelhetik a PTE hallgatóinak jóllétét, sikeres diplomaszerezési rátáját és az egyetem fenntarthatóságát is.

IRODALOM

- Arató, F. & Varga, A. (szerk.). (2015). *Befogadó Egyetem – Az akadémiai kiválóság fejlesztése az inklúzió szempontjainak érvényesülésével*, 7-26. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet. Autonomia és Felelősség Tanulmánykötetek III.
- Berlinger, E. & Megyeri, K. (2015). Mélyszegénységből a felsőoktatásba. *Közgazdasági Szemle*, 62, 674–699.
- Bettinger, E. P. & Evans, B. J. (2019). College Guidance for All: A Randomized Experiment in Pre-College Advising. *Journal of Policy Analysis and Management*, 38(3), 579–599.
- Engle, J. & Tinto, V. (2008). *Moving Beyond Access*. College Success For Low-Income, First-Generation Students. The Pell Institute for the Study of Opportunity in Higher Education.
- Híves, T. & Kozma, T. (2014). Az expanzió vége? *Educatio*, 23(2), 239–252.
- Márhoffer, N. (2015). Az esélyegyenlőség biztosítását segítő lehetőségek a Pécsi Tudományegyetem beiskolázási programjában. In Arató Ferenc & Varga Aranka (szerk.). (2015). *Befogadó Egyetem – Az akadémiai kiválóság fejlesztése az inklúzió szempontjainak érvényesülésével*, pp. 165-172. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet. Autonomia és Felelősség Tanulmánykötetek III.
- Mead, A. D. (2018). Socioeconomic Equity in Honors Education: Increasing Numbers of First-Generation and Low-Income Students. *Journal of the National Collegiate Honors Council* --Online Archive. 576. 25-31.
- Rákó, E. & Bocsi, V. (2020). Roma szakkollégisták Hajdú-Bihar megyében. *Különleges Bánásmód*, 6. (4). 41–60.
- Scrivener, S. et al. (2015). *Doubling Graduation Rates. Three-Year Effects of CUNY's Accelerated Study in Associate Programs (ASAP) for Developmental Education Students*. MDRC. Building knowledge to improve social policy.
- Varga, A. (2015a). Az inkluzivitás folyamatelvű modellje. In Arató Ferenc & Varga Aranka (szerk.). *Befogadó Egyetem – Az akadémiai kiválóság fejlesztése az inklúzió szempontjainak érvényesülésével*, 7-26. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet. Autonomia és Felelősség Tanulmánykötetek III.
- Varga, A. (szerk.). (2015b). *Próbatétel*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislócki Henrik Szakkollégium.
- Varga, A., Vitéz, K., Orsós, I. Fodor, B. & Horváth, G. (2020). Diverzitás és inklúzió a felsőoktatásban. *Educatio*, 29(3), 449-464.
- Varga, A., Trendl, F. & Vitéz, K. (2020). Development of positive psychological capital at a Roma Student College. *Hungarian Educational Research Journal*, 10(3), 263-279.
- Varga, A., Vitéz, K., & Széll, K. (2021). *Diverzitás és inklúzió jellemzői a Pécsi Tudományegyetemen – egy helyzetfelmérő kutatás tükrében*. Iskolakultúra, 31 (9) DOI: 10.14232/ISKKULT.2021.09.45 pp. 45-62.
- Vezdén, K. (2015). A Wlislócki Henrik Szakkollégium komplex szolgáltatásfejlesztést célzó projektje – a számok tükrében. In Varga Aranka (szerk.). *Próbatétel*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislócki Henrik Szakkollégium.

Orsós, A. (2015). A Wlislócki Henrik Szakkollégium 2.2 Tutori rendszer című projektelemének értékelő tanulmánya. In Varga Aranka (szerk.). *Próbatétel*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislócki Henrik Szakkollégium.